

Grzegorz Białuński

"Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens = Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich", Rozalia Przybytek, Stuttgart 1993 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 1, 129-130

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

RECENZJE i OMÓWIENIA

Rozalia Przybytek, *Ortsnamen baltischer Herkunft im südlichen Teil Ostpreussens. (Nazwy miejscowe pochodzenia bałtyckiego w południowej części Prus Wschodnich)*, Stuttgart 1993, ss. 311, 1 mapa.

W badaniach regionu mazurskiego jednym z mniej opracowanych tematów jest onomastyka, w tym nazewnictwo miejscowe. Stąd niezwykle życzliwie trzeba przyjąć pierwszą systematyczną próbę omówienia tych ostatnich nazw. Praca R. Przybytek obejmuje nazwy miejscowe pochodzenia bałtyjskiego na obszarze południowym dawnych Prus Wschodnich, czyli głównie obszar Mazur. Wydano ją w serii „Hydronymia Europaea”.

Rozprawę rozpoczyna przedmowa wydawcy, Wolfganga P. Schmida, po czym następuje krótkie, trzystronicowe wprowadzenie autorki. Dokonała ona charakterystyki podstawowej literatury, określiła obszar badań (granice Prus Książęcych z XVI w. na południu, wschodzie i zachodzie oraz granica obecna Polski na północy), omówiła skrótowo dzieje ziemi (Prusowie, kolonizacja). R. Przybytek podkreśliła tutaj również, że w centrum jej zainteresowania były „baltischer Name” (za V.N. Toporovem), które w tytule przetłumaczono, chyba nieszczęśliwie, jako nazwy „bałtyckie”, zamiast „bałtyjskie” (bo przecież chodzi o Bałtów).

Część słownikowa, zarazem główna partia pracy, ma układ alfabetyczny. Nazwy zostały przekazane w polskiej i niemieckiej formie. Następnie podano położenie osady, inne jej nazwy, chronologiczny wykaz nazw tej osady, wreszcie dokonano próby wyjaśnienia ich pochodzenia. Całość uzupełnia literatura i źródła. Według tego schematu opracowano nazwy, które zdaniem R. Przybytek, były na pewno, bądź prawdopodobnie, pochodzenia bałtyjskiego.

Do pracy dołączono mapkę, choć bardzo ogólną, nawet bez zaznaczenia obszaru badań. Przydatna ona może być jedynie dla czytelnika niemieckiego jako sygnalizacja badanego terytorium.

Przejdę do kilku konkretnych uwag, które nasunęły mi się po zapoznaniu z pracą. Sądzę, że można wykluczyć możliwość pruskiego pochodzenia nazwy *Gadynek*, gdyż żadne źródło do XVIII w. nie podaje takiej nazwy. Brak też zbliżonych nazw fizjograficznych, polski wariant jest tutaj zdecydowanie bardziej prawdopodobny (s. 63). W etymologii nazwy *Górkło* (s. 75) zabrakło, moim zdaniem, jeszcze jednej możliwości, a mianowicie pochodzenia nazwy od imienia boga (bogini) pruskiego *Kurko*¹. Wystarczy przypomnieć o funkcjonowaniu w historiografii formy imienia tego bóstwa jako *Gurcho*². W przypadku osady *Grajwo* nastąpił błąd w nazwie (*Grajewo*, s. 76), nazwa ta najpewniej jednak była polskiego pochodzenia, wiele wskazuje, że przyniesiona została z Mazowsza przez rodzinę Grajewskich z Grajewa (wówczas też Grajwa). Wiemy o ich pobycie w Prusach krzyżackich pod koniec XV w., a Grajwo powstało

1 Por. G. Białuński, *Bogini Kurko — główny kult Galindii*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1993, nr 1, s. 9 i n.

2 Por. M. Murinius, *Kronika mistrzów pruskich*, Olsztyn 1989, s. 14.

w początkach XVI w.³ Nazwa *Ławki* (s. 157) była rzeczywiście najpewniej pruską pamiątką wziętą od nazwy zachowanej dla pobliskiego jeziora (*Allawken*), śladem dawnej pruskiej jednostki osadniczej — lauksu. Pierwszy raz nazwa ta występuje w 1499 r. (nie 1512)⁴ w przywileju lokacyjnym Ławek. Błędnie podano nazwę miejscowości *Łuknajno* (jako *Łukajno*, s. 162). Przy wyjaśnieniu pruskiej (pierwszej) nazwy osady *Sterławki Male* R. Przybytek oparła się na podanej przez W. Kętrzyńskiego (błędnie odczytanej) nazwie *Dillin*, gdy tymczasem w źródle zapisano najwyraźniej *Dywyn*⁵, również niewątpliwie nazwie pruskiej, tego samego typu co nazwa osobowa *Dziwan* (przywódca Bartów w czasie drugiego powstania pruskiego). Nazwy *Sterławki Male* (równoległe z *Nowymi*) używano już w początkach XVI w. (a nie od XVIII, s. 279).

Kończąc szczegółowe uwagi odnotuję jeszcze nazwy wspomniane w literaturze jako pruskie, które przez autorkę nie zostały jednak uwzględnione. Do takich nazw należą: *Jagodne* (od pruskiej nazwy osobowej *Jagotthe*), *Klusy* (od *Clausenne*, *Clausio*), *Notyst*, *Sady* (od *Sade*), *Guty* (*Gussenpileke*, dziś *Nowe Guty*) i *Wierciejki* (od takich imion osobowych), *Faszcze* (lit. *wask*), *Kwik*, *Nipy*, *Oszczywilki*, *Rostki*, *Gorzekały*, *Sulimy*, ponadto jeszcze *Milki*, *Martiany*, *Tros*, *Ruda*, *Sądry*⁶. Choć przyznaję, że wiele z tych propozycji budzi zdecydowany sprzeciw (*Sulimy*, *Rostki*), inne poważne wątpliwości (*Gorzekały*, *Oszczywilki*, *Milki*, *Wierciejki*), to w recenzowanej pracy powinno znaleźć się wyjaśnienie pochodzenia tych nazw i próba kontrpropozycji. Warto zauważyć brak innych nazw — historycznych — pochodzących też najpewniej od Prusów np. *Loetzen* (dziś *Giżycko*), *Dejguny*.

W sumie ukazanie się pracy cieszy, aczkolwiek pozostaje niedosyt związany z wyżej wymienionymi uwagami, które, dodajmy, ograniczały się tylko do obszaru dwóch starostw — ryńskiego i leckiego (giżyckiego) według granic po 1525 r. Osłabiają one syntetyczny charakter tej pracy, ale niewątpliwie stanowi ona krok naprzód w badaniach onomastycznych Mazur. Powinna stanowić zachętę do dalszych badań, w których swoje siły powinni zespolic językoznawcy i historycy.

Grzegorz Białuński

3 Por. J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie grajewskim do połowy XVI w.*, w: *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*, t. 1, Warszawa 1975, s. 158; zob. też W. Kętrzyński, *O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich*, Lwów 1882, s. 457 i n.

4 Zob. Ordensbriefarchiv z dn. 11 XI 1499 r., mikrofilm w Archiwum Państwowym w Olsztynie (dalej: APO), nr 63.

5 Ordensbriefarchiv 940, z dn. 24 VII 1407, APO, nr 14.

6 Por. H. Górniewicz, *Rodowe nazwy miejscowe Mazur i Warmii*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1965, nr 2, ss. 206—212; M. Mechow, *Prussische Namenreste in Masuren*, Alptreussische Geschlechterkunde. Neue Folge, 1987, t. 17, ss. 175—180; R. Abramowski, *Die Ortsnamen des Kreises Sensburg*, Masovia, 1926, t. 31, ss. 49—55, L. Zabrocki, *Nazewnictwo*, w: *Warmia i Mazury*, Poznań 1953, ss. 265—278.